

EEN KOFFER VOL

Leeruitkomsten en kwaliteitsborging Diploma Christelijk Basisonderwijs

Een koffer vol

Leeruitkomsten en kwaliteitsborging Diploma Christelijk Basisonderwijs

In opdracht van de pabo's die DCBO uitgeven in samenwerking met Verus, vereniging voor katholiek en christelijk onderwijs:

- Christelijke Hogeschool Ede, Ede
- Driestar Hogeschool, Gouda
- Fontys Hogescholen, vestigingen Den Bosch, Eindhoven, Tilburg, Veghel en Venlo
- HAN University of applied sciences, vestigingen Arnhem en Nijmegen
- Hogeschool INHolland, vestigingen Alkmaar, Den Haag, Dordrecht, Haarlem en Rotterdam
- Hogeschool iPabo, vestigingen Alkmaar en Amsterdam
- Hogeschool Leiden, Leiden
- Hogeschool Saxion, vestiging Enschede
- Hogeschool Viaa, Zwolle
- Hogeschool Windesheim, Zwolle
- HZ University of applied sciences, Vlissingen
- Marnix Academie, Utrecht
- NHL Stenden Hogeschool, vestigingen Assen, Emmen, Groningen en Leeuwarden

Samenstelling en tekst:

- Schrijfgroep toekomst DCBO namens alle pabo's:
  - Joanneke Kuipers, voorzitter (NHL Stenden Hogeschool)
  - Jan Biersteker (Hogeschool Viaa)
  - Friso Mout (Marnix Academie)
  - Jan Proos (Driestar Hogeschool)

  in samenwerking met
  - Commissie DCBO onder voorzitterschap van Jacomijn van der Kooij (Verus)
  - Stuurgroep toekomst DCBO onder voorzitterschap van Wim Dunsbergen (Stichting voor Christelijk Onderwijs Papendrecht Sliedrecht)

Eindredactie en productbegeleiding: Eric van der Klugt en Corine de Reus (Verus)
Vormgeving: Studio 94.81, Waddinxveen

februari 2022

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave 3

Aanleiding 4

Deel 1: Uitgangspunten, richting en leeruitkomsten 5
1. Inleiding en uitdagingen 6
2. Werken vanuit de praktijk 8

Deel 2: Kwaliteitsborging 13
1. Inleiding 14
2. Kwaliteitsborging 15

Bijlagen 20
1. Verloop proces 21
2. Screeningsformat leeruitkomsten 22
3. Leidende vragen professionele dialoog 25
4. Reflectiemodel professionele dialoog DCBO 26

Gebruikte bronnen 31

Aanleiding

Het Diploma Christelijk Basisonderwijs (DCBO) is in 1998 ingesteld door de Besturenraad (vanaf 2014 Verus) als opvolger van het Diploma Bijbels Onderwijs (DBO). Belangrijkste verschuiving van de overgang van het DBO naar het DCBO was dat niet langer de individuele student beoordeeld werd, maar hoe de opleiding de verantwoordelijkheid neemt voor de bekwaamheid van de studenten die het diploma ontvangen. Hoofddoel van het diploma is het bieden van een garantie met betrekking tot de bekwaamheden - kennis, vaardigheden en attitude - van (startende) leerkrachten, zodanig dat een school die in een vacature wil voorzien, weet dat een sollicitant startbekwaam is om bij te kunnen dragen aan de vormgeving van de identiteit in christelijke scholen en ook het godsdienstonderwijs kan verzorgen als belangrijke component daarvan.

Om deze garantie te kunnen bieden werd door de Besturenraad, na overleg met betrokkenen, ten behoeve van deze bekwaamheidsdomeinen, een landelijk toetsingskader en visitatieprotocol vastgesteld. Opleiding, toetsing en diplomering vonden plaats binnen de opleidingen voor leerkracht basisonderwijs van de hogescholen die door middel van accreditatie de licentie kregen om het DCBO af te geven aan studenten met de benodigde bekwaamheden. De accreditatie werd gekoppeld aan een systeem van kwaliteitszorg. De opleidingen werden eenmaal per zes jaar bezocht door een visitatiecommissie, die zich specifiek op het DCBO richtte en daarbij gebruik maakte van het toetsingskader DCBO.

Na elke accreditatieperiode van zes jaar werden het toetsingskader, het visitatieprotocol en het reglement bijgesteld. Dat is gebeurd in 2006 en 2012. Er kwam in de opeenvolgende tranches van het DCBO vanaf 2000 steeds meer nadruk te liggen op de brede identiteit, op de dialoog en op de ruimte én verantwoordelijkheid die de pabo's krijgen om, binnen de met elkaar afgestemde kaders, een eigen invulling te geven aan de inhoud van het curriculum. In de huidige voorbereiding op de vierde tranche kantelt die verantwoordelijkheid vanuit de inhoud nu ook in de vormgeving verder naar de pabo's.

Daarom is er in de voorbereiding van deze vierde tranche gekozen voor een proces waarin alle DCBO-uitgevende pabo's op meerdere niveaus betrokken zijn. Zowel op het niveau van de bestuurders als op het niveau van vakdocenten is er overlegd, gebrainstormd en zijn beelden en dromen gedeeld van zowel inhoud als vorm van een toekomstig stelsel. Op basis hiervan heeft de stuurgroep toekomst DCBO namens de commissie DCBO en het netwerk pabo's aan de schrijfgroep de opdracht verstrekt tot het schrijven van een visiedocument toekomst DCBO. Het voorliggende document is daarvan het resultaat.

DEEL 1

UITGANGSPUNTEN, RICHTING EN LEERUITKOMSTEN

1. Inleiding en uitdagingen

De spanning tussen richting bieden en vrijheid geven staat in de onderwijspedagogische literatuur bekend als het onderscheid tussen socialisatie en subjectificatie (Biesta, 2021). Socialisatie heeft te maken met de manier waarop onderwijs en opvoeding kinderen en jongeren oriëntatie bieden in de wereld. Subjectivicatie is daarentegen altijd een onderbreking en bevraging van die opgebouwde en opbouwende identiteit en richt zich op de vraag hoe het kind volwassen in de wereld zou kunnen zijn. Dat wil zeggen: rekening houdend met de verlangens van de ander (mens, dier, planeet).

Voor opleidingen christelijk basisonderwijs is het zoeken naar deze balans tussen richting bieden en vrijheid geven, een steeds terugkerend vraagstuk. In de (nieuwe) richtlijnen voor het DCBO wordt een poging gedaan om deze balans eer aan te doen.

Het beroepsbeeld van de leerkracht dat in dit document gepresenteerd wordt, is gebaseerd op een aantal samenhangende visies op kind, medemens, de christelijke traditie en de samenleving. Deze visies hebben één ding gemeen: ze zijn relationeel van karakter. Eén van de sleutelvragen is: *Hoe kan het kind vanuit (christelijk geïnspireerde) bronnen geholpen worden in diens ontwikkeling tot een mens die volwassen in de wereld wil zijn?*

Biesta (2021) wijst op de volgende drie uitdagingen voor het onderwijs: (1) het bieden van oriëntatie, en dat, wanneer een bepaalde levensbeschouwelijke oriëntatie wordt gegeven, (2) leerlingen ook altijd zicht geboden moet worden op andere manieren van goed leven en goed samenleven en (3) dat democratie niet alleen is gericht op het verkrijgen van een eigen oriëntatie, maar uiteindelijk is gericht op het waarborgen van menselijke waardigheid.

> *Wanneer de overheid terecht educatieve aandacht van scholen voor de gezamenlijke democratische infrastructuur verwacht en wanneer scholen zelf invulling geven aan het inleiden in levensbeschouwelijke praktijken en tradities, liggen er tegelijkertijd drie belangrijke onderwijs-pedagogische uitdagingen voor burgerschapsvorming (Biesta, 2021).*

Het waarborgen van menswaardigheid is volgens Biesta vooral te vinden in de vraag: ‘Waar ben jij?’ Die vraag kan als pedagogische vraag opgevat worden. Dat wat op dat moment gedaan moet worden, dat wat jij alleen kunt doen in die unieke situatie, is verantwoordelijkheid nemen en antwoorden op de vraag van de ander (Biesta, 2016, p.71). Biesta laat zich hierbij inspireren door Levinas wanneer hij zegt: *‘Verantwoordelijkheid is wat exclusief op mij rust, en wat ik, menselijk beschouwd, niet kan weigeren’* (Biesta, 2015, p. 38).

Vanuit dit perspectief wordt ‘leren’ opgevat als een antwoord op de vraag van de ander en het andere. Hier verschijnt het leren als een creatie, als iets wat op dat moment, in die situatie ontstaat. Het is een proces waarin en waardoor iets nieuws in de wereld wordt gebracht, het eigen, unieke antwoord van die ene persoon (idem, 87). Het kunnen antwoorden op de vraag van de ander en het andere vraagt openheid ten aanzien van nieuwe en andere manieren van mens-zijn. Antwoorden is daarom ervaringsgericht en de vraag naar het mens-zijn van de mens is in principe een praktische vraag (idem, 127-128). Antwoord geven op de roep of vraag van de ander of het andere, maakt ons uniek.

We willen leerkrachten opleiden die kinderen helpen hun eigen wortels en vleugels te ontwikkelen. Wortels kunnen groeien wanneer ze gevoed worden met verhalen, ervaringen en rituelen. In dialoog met

de ander kan een kind zijn eigen levensbeschouwelijke identiteit ontwikkelen en versterken. De vleugels versterken betekent onder meer dat ieder kind ook rekening houdt met de denkwereld, leefwereld en verlangens van de ander en zich oefent in de dialoog met de ander. Christelijk geïnspireerd onderwijs heeft immers principieel het oog op de ander en de wereld. De filosoof Levinas stelt dat we juist in de nabijheid van de andere mens - die zo radicaal anders is dan wij - een spoor van God kunnen ontdekken (Levinas 1961/2018).

Geloven betekent dan: het ontwikkelen van een fundamentele betrokkenheid op de ander en daarmee op God. De plaats waar die ontmoeting met de ander plaatsvindt is de samenleving die wordt gekenmerkt door diversiteit. In onze samenleving die vergaand is geseculariseerd en waarin men niet meer leeft en denkt vanuit één gezamenlijk verhaal, wordt diversiteit vaak ervaren als een bedreiging. Maar vanuit het relationele denken is het eerder een kans. Een mogelijkheid tot ontmoeting met een ander. Deze diverse samenleving, die vaak wordt gekenmerkt door angst voor de ander of het andere, heeft leerkrachten nodig die kinderen weer gevoelig maken voor 'het gelaat van de ander', voor de rijkdom die diversiteit kan opleveren en voor al wat waardevol en betekenisvol is in de concrete leefwereld.

Het 'volwassen in de wereld willen zijn' zegt niet alleen iets over de omgang met de medemens, maar ook over de wereld zelf. Vanuit de Bijbelse verhalen klinkt de oproep om de aarde te bewerken en haar te bewaren. Dat vraagt dus niet alleen om een aandachtige omgang met de ander, maar eveneens om een zorgvuldige omgang met wat de aarde ons biedt (rentmeesterschap).

> *We willen leerkrachten opleiden die vanuit Bijbels perspectief voorleven wat barmhartigheid en rechtvaardigheid inhouden. Leerkrachten die voorleven dat ze de schepping willen behoeden en bewaren en zichzelf èn de ander zien als beeld van God om zo bij te dragen aan onderlinge aanvaarding, inclusiviteit en duurzame omgang met de aarde en al wat daarin leeft.*

Wij hopen dat onderstaande schets van het DCBO daar een bijdrage aan kan leveren.

Leeswijzer

Het DCBO richt zich onder meer op de vraag hoe christelijk geloof in de basisschool een plek krijgt. Vak- en vormingsgebieden als geestelijke stromingen, burgerschapsvorming, levensbeschouwing en godsdienstige/christelijke vorming kunnen hierin een rol spelen. Deze vak-en vormingsgebieden hebben raakvlakken en overlappingen. In de onderstaande beschrijving van leeruitkomsten voor het DCBO wordt de pedagogische levensbeschouwelijke opdracht uitgewerkt vanuit het perspectief van de christelijke traditie. In de praktijk van het protestants-christelijk onderwijs wordt op verschillende manieren vorm en inhoud gegeven aan de vormgeving van die traditie. Er zijn scholen die de leerlingen socialiseren (inwijden) in de protestants-christelijke geloofstraditie en scholen die uitgaan van (christelijk geïnspireerd) ontmoetingsonderwijs waarin ontmoetingen met verschillende levensbeschouwelijke stromingen centraal staan. Daarnaast zijn er scholen die de spirituele ontwikkeling van de leerling als uitgangspunt nemen en tradities inbrengen voor zover zij die ontwikkeling dienen. Al deze scholen kunnen de leeruitkomsten zoals hier beschreven gebruiken als leidraad voor de vormgeving van het aandachtsgebied godsdienstige/levensbeschouwelijke vorming. Ze kunnen zelf in eigen bewoordingen de leeruitkomsten 'vertalen'. Bovendien kunnen in de ene context bepaalde leeruitkomsten meer of minder accent krijgen.

2. Werken vanuit de praktijk

De leerkracht in het basisonderwijs wordt in onze tijd niet meer gezien als de persoon die alleen onderwijst, maar ook als iemand die het lerende kind begeleidt in zijn leerproces. Leerkrachten richten leeromgevingen in, kiezen leerinhouden, coachen kinderen in hun eigen zoektocht, leven voor (Alkema 2015). Om zo goed mogelijk de pedagogisch-levensbeschouwelijke opdracht te vertalen naar de concrete onderwijspraktijk is gekozen om vier rollen van de leerkracht (Alkema, 2015) als uitgangspunt te nemen voor de beschrijving van leeruitkomsten:

1. De leerkracht als model
2. De leerkracht als coach
3. De leerkracht als expert
4. De leerkracht als ontwerper

Onderwijspedagogische processen en praktijken zijn veelal werkzaam in drie elkaar overlappende domeinen: kwalificatie, socialisatie en subjectificatie (Biesta, 2015, p. 11). De leeruitkomsten die zijn geformuleerd voor het DCBO werken in deze drie domeinen en hebben een onderlinge samenhang. De gekozen rollen van de leraar hangen hiermee samen en vallen samen in de praktijk van het onderwijs. Dat onderwijsprocessen en praktijken niet altijd stuurbaar en beheersbaar zijn is evident. Elke scheppende daad (ook onderwijs) kan daarom vooral gezien worden als een dialoog tussen de intenties van iemand en daar waar mee gewerkt wordt (Biesta, 2015, p. 13).

In het domein van socialisatie en subjectificatie is de rol van coach en model van belang als het gaat om het leren reageren en antwoorden op de vraag van de ander en het andere. In dit reageren zal de eigen identiteit een rol spelen. Om de eigen identiteit te ontwikkelen moeten kinderen zich kunnen spiegelen aan en identificeren met de leerkracht. In het domein van de kwalificatie is de expertise en deskundigheid van de leerkracht fundamenteel. Om leerlingen goed te kunnen begeleiden in het leer- vormingsproces is inzicht in en overzicht van de basisstructuur van het vakgebied nodig.

Voor alle drie domeinen geldt dat een omgeving wordt gerealiseerd waarin iets wordt aangereikt wat radicaal anders is, waardoor leerlingen uitgedaagd worden om zelf op onderzoek uit te gaan. Een omgeving waarin leerlingen ruimte krijgen om zichzelf de inhoud toe te eigenen en te verwerken.
In de praktijk zal blijken dat de rollen vaak samenvallen. In het coachen zullen aspecten van het model-zijn meespelen en in het ontwerpen van een rijke leeromgeving en onderwijsactiviteiten zal de expertise van de leerkracht zichtbaar worden..

2.1 De leerkracht als model

Het is belangrijk dat de opleiding aandacht heeft voor de persoonlijke ontwikkeling van de leerkracht. Volgens Alkema (2015) is identificatie een belangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van een eigen identiteit van kinderen. Leerlingen moeten zich kunnen spiegelen aan en identificeren met de leerkracht. Daardoor kunnen ze een eigen identiteit ontwikkelen. In het gedrag en het handelen van de leerkracht worden de eigen waarden, uitgangspunten, intenties en passies zichtbaar. De leerkracht is in staat authentiek te communiceren en vanuit persoonlijke waarden weloverwogen keuzes te maken (Alkema 2015). Deze waarden klinken mee in alles wat de leerkracht zegt en doet.

Wat betekent dit voor de opleiding?

1. De opleiding werkt aan de bekwaamheid van de leerkracht om zijn eigen geloof / levensbeschouwing te verwoorden en te kunnen verantwoorden hoe deze zich verhoudt tot de christelijke traditie zoals die concreet wordt vormgegeven op een basisschool.
2. De opleiding werkt aan de bekwaamheid om de dialoog aan te gaan (godsdienstige volwassenheid als persoonlijke toe-eigening van een levensovertuiging).

Wat betekent dit voor de leeruitkomsten van de student?

Je bent in staat je eigen kernwaarden te benoemen en je kan die verbinden aan eigen inspiratiebronnen en kernwoorden uit de christelijke traditie, zoals gerechtigheid en rentmeesterschap. Daarbij houd je rekening met verschillende levensbeschouwelijke opvattingen en ben je in staat om daarover te communiceren in een open dialoog.

Indicatoren bij de leeruitkomst van de student:

1. Je bent in staat de eigen waarden en normen te benoemen vanuit de traditie waarin je bent opgegroeid en in gesprek te brengen met kernwaarden van de christelijke traditie zoals gerechtigheid en rentmeesterschap.
2. Je kunt je persoonlijke kernwaarden en inspiratiebronnen benoemen en vandaar uit je handelen richting geven.
3. Je kunt rekening houden met andere opvattingen door je eigen meningen uit te stellen.
4. Je bent in staat om vanuit een eigen levensbeschouwelijke positiebepaling bij te dragen aan een open dialoog tussen verschillende (levensbeschouwelijke) opvattingen in de groep en op de basisschool.

2.2 De leerkracht als coach

Coachen in het onderwijs heeft te maken met het richten van de aandacht op het leren van de leerling. Een coach richt zich erop dat het kind zelf oplossingen vindt. Hiervoor zijn technische vaardigheden nodig maar volgens Alkema (2015) gaat het ook om betrokkenheid, vriendschap en openheid. Wanneer een leraar een leerling coacht, staat de ontmoeting centraal (Alkema 2015, p.319). Daarvoor is een ontmoetingsruimte nodig die in principe een afspiegeling is van de samenleving en de daarin aanwezige pluraliteit. In deze ruimte kan de dialoog worden aangegaan en kan de leerkracht oefenen in het leren vragen stellen en antwoorden. Daarnaast kan de leerkracht werken aan het verwoorden en verantwoorden van zijn eigen positie in onze pluriforme samenleving.

Wat betekent dit voor de opleiding?

1. De opleiding realiseert een ontmoetingsruimte waar leerkrachten elkaar kunnen ontmoeten, vragen leren stellen en leren de dialoog met elkaar aan te gaan. Het doel van deze ontmoetingspraktijk is dat leerkrachten leren kijken vanuit een positie die niet van henzelf is. Het is een leren kijken vanuit een verhaal dat heel anders dan het eigen verhaal. Het kunnen antwoorden op de vraag van de ander en het andere vraagt openheid ten aanzien van nieuwe en andere manieren van mens-zijn.
2. De opleiding zorgt er ook voor dat er ruimte is voor het leren verwoorden en verantwoorden van de eigen in ontwikkeling zijnde levensbeschouwing in relatie tot de christelijke traditie.

Wat betekent dit voor de leeruitkomsten van de student?
Je kunt, aansluitend bij de ontwikkeling van leerlingen, levensvragen herkennen en daarover vanuit een open houding en diverse perspectieven dialogiseren.

Indicatoren bij de leeruitkomst van de student:

1. Je kunt verschillende levensvragen herkennen, je eigen antwoorden uitstellen en gezamenlijke antwoorden overwegen.
2. Je bent in staat te luisteren met een open houding en vragen te stellen die de dialoog bevorderen.
3. Je kunt vanuit verschillende perspectieven aan een open dialoog deelnemen.
4. Je bent in staat je eigen levensbeschouwing te verwoorden, verantwoorden en plaatsen in onze pluriforme samenleving.

2.3 De leerkracht als expert

Om leerlingen goed te begeleiden in een vakgebied is het van belang dat de leerkracht beschikt over kennis, leerpsychologie en didactiek van een vakgebied (Alkema 2015). Als expert is de leerkracht dus deskundig en beschikt over (uitgebreide) kennis van, inzicht in en vaardigheden van het vak- of vormingsgebied levensbeschouwelijke en godsdienstige vorming. Om leerlingen goed te kunnen begeleiden in het leer- en vormingsproces heeft de leerkracht inzicht in en overzicht van de basisstructuur van het vakgebied nodig. Ook is het belangrijk dat de leerkracht kernbegrippen en centrale thema's kent, kennis heeft van geloofsuitingen en weet welke onderwijsmethodes er zijn met welke visie en doelstellingen.

Als expert dient de leerkracht in staat te zijn tot hermeneutische communicatie. Dit houdt in dat de leerkracht bewust verbanden legt tussen teksten en de belevingswereld van kinderen. De leerkracht zal proberen recht te doen aan het karakter van de brontekst. Dat kan een levensverhaal, een spiegelverhaal of een heilige tekst zijn. Respect voor de bron en de schrijver van deze bron is een eerste vereiste. Dat vraagt om een luisterhouding en een onderzoekende houding om op een goede manier de boodschap te ontvangen.

Tegelijk moet de leerkracht in staat zijn de (oude) tekst te verbinden met de wereld van nu. Daarbij let de leerkracht op een veranderde context van de tekst en moet zich bewust zijn welk effect de boodschap kan hebben bij de hoorders (in dit geval de leerlingen op school). De hoorders zijn vrijwel altijd vanuit diverse achtergronden bij elkaar gekomen en ieder heeft zijn eigen belevingswereld. De leerkracht zal proberen een hoorder onder de hoorders te zijn.

De leerkracht dient te beseffen dat een brontekst altijd een uitwerking heeft op de hoorders. Als de brontekst (hardop) gelezen wordt of levendig verteld wordt, dan gaat deze tekst als een spiegel werken voor de hoorders en dat kan bij de hoorders zeer diverse reacties oproepen. De leerkracht dient ruimte te geven aan dit proces. Het is zeer vormend in het onderwijs om binnen een groep die ruimte te geven en respect te tonen voor opvattingen en meningen die soms haaks op elkaar kunnen staan.
De leerkracht brengt binnen het christelijk onderwijs (ook) altijd de Bijbel als bron naar voren en hij is in staat ook over deze teksten op bovenstaande wijze het gesprek aan te gaan.

Wat betekent dit voor de opleiding?

1. De opleiding reikt didactische modellen aan en oefent, samen met de leerkracht, om Bijbelverhalen op een eigentijdse manier te laten spreken en verwerken (toe-eigenen) passend bij de leeftijdsgroep.
2. De opleiding schenkt aandacht aan verschillende geloofsuitingen zoals gebed, zang, en christelijke vieringen.
3. De opleiding geeft zicht op actuele onderwerpen op het gebied van levensbeschouwing en onderwijs en leert deze te vertalen naar de praktijk van het onderwijs.
4. De opleiding geeft zicht op de levensbeschouwelijke- en religieuze ontwikkeling van leerlingen op de basisschool.

Wat betekent dit voor de leeruitkomsten van de student?

Je bent in staat vanuit Bijbelkennis via Bijbelverhalen en (didactische) werkvormen verbanden te leggen met de leefwereld van leerlingen en de complexiteit van de maatschappij. Als pedagoog kun je rekening houden met de levensbeschouwelijke ontwikkeling van leerlingen en hen in contact brengen met antwoorden uit de christelijke traditie.

Indicatoren bij de leeruitkomsten van de student:

1. Je kunt verhaallijnen, centrale kernbegrippen, personen en thema's in de Bijbel beschrijven.
2. Je kent een aantal belangrijke symbolen en metaforen uit de Bijbelverhalen en kunt deze duiden.
3. Je kent de taal- en geloofsuitingen zoals de christelijke feesten, gebed en het geestelijk lied.
4. Je bent in staat rekening te houden met de levensbeschouwelijke en godsdienstige ontwikkeling van de leerlingen.
5. Je kent verschillende methodes en kinderbijbels en kunt de achterliggende visie beschrijven en beoordelen.
6. Je kent verschillende vakspecifieke didactische modellen en kunt de daarbij passende doelstellingen benoemen en beoordelen.
7. Je kent de didactiek van het vertellen van verhalen en bent in staat om de wereld van het kind en de Bijbelverhalen bij elkaar te brengen.
8. Je bent in staat maatschappelijke, religieuze en ethische vraagstukken in school en maatschappij te herkennen en je kunt deze duiden vanuit christelijk perspectief.
9. Je kunt je visie op het vak- en vormingsgebied verwoorden en verantwoorden.

2.4 De leerkracht als ontwerper

Volgens Alkema (2015) is het voor een leerkracht van belang om uitdagende leeromgevingen te ontwerpen waarin leerlingen veel kunnen ontdekken. Om leerlingen iets aan te reiken en te laten toe-eigenen is het belangrijk dat de leerkracht een rijke ontmoetingsruimte kan realiseren. Een omgeving waar iets aangereikt wordt wat radicaal anders is, waardoor leerlingen uitgedaagd worden om zelf op onderzoek uit te gaan. Een omgeving waarin leerlingen ruimte krijgen om zichzelf de inhoud toe te eigenen en verwerken. Een omgeving waarin een eigentijdse, betekenisvolle koffer met verhalen, kernwoorden, thema's en (voor) beelden kan worden gerealiseerd.

In deze rijke ontmoetingsruimte vinden ook gesprekken met de leerkracht en medeleerlingen plaats. Leerlingen kunnen de eigen visie en mening toetsen aan anderen en eventueel bijstellen. In deze ontmoetingsruimte zal plaats moeten zijn voor andere meningen en tijd worden gemaakt voor het stellen van vragen en dialogiseren.

Het ontwerpen van onderwijsactiviteiten wordt gevoed door de kennis en vaardigheden die de student aangereikt krijgt op de opleiding (zie voorgaande rollen). Als ontwerper is het van belang dat de eigen visie wordt vertaald in het ontwerpen van onderwijsactiviteiten. Ook is het belangrijk dat de leerkracht rekening kan houden met of aan kan sluiten bij de visie van de basisschool.

Wat betekent dit voor de opleiding?

1. De opleiding presenteert *good practices* en leert de leerkracht reflecteren op diens onderwijspraktijk.
2. De opleiding maakt ruimte om de uitgevoerde onderwijsactiviteiten te bespreken en erop te reflecteren.
3. De opleiding helpt de student om de visie op (levensbeschouwelijke) ontwikkeling van kinderen betekenisvol te verbinden aan de te ontwerpen onderwijsactiviteiten.

Wat betekent dit voor de leeruitkomsten van de student?

Je bent in staat samenhangende godsdienstige onderwijsactiviteiten te ontwerpen en vanuit kennis en visie bij te dragen aan identiteitsontwikkeling op de basisschool.

Indicatoren bij de leeruitkomsten van de student:

1. Je kunt een samenhangend geheel aan onderwijsactiviteiten ontwerpen waarin verschillende geloofsuitingen zoals gebed, zingen van geestelijke liederen, het vertellen van verhalen en het vieren van feesten, vorm wordt gegeven.
2. Je kunt het geheel van levensbeschouwelijke/godsdienstige onderwijsactiviteiten, al dan niet vanuit een onderwijsmethode, op zowel inhoudelijk als didactisch gebied verbinden aan de leefwereld en leeftijd van de leerlingen.
3. Je kunt het geheel van levensbeschouwelijke/godsdienstige onderwijsactiviteiten, al dan niet vanuit een methode, op zowel inhoudelijk als didactisch gebied, verbinden aan de visie van de basisschool.
4. Je kunt bijdragen aan de ontwikkeling van de school door het mee beoordelen van methodes godsdienstige/levensbeschouwelijke vorming, het bijdragen aan vieringen en het bijstellen van de visieontwikkeling op het gebied van godsdienstige/levensbeschouwelijke vorming.

DEEL 2

KWALITEITSBORGING

1. Inleiding

In dit deel wordt geschetst hoe de inhoudelijke leeruitkomsten van het DCBO worden geborgd in de opleidingen.

Het DCBO laat ruimte voor een eigen invulling door de hogeschool. Bij het introduceren van het DCBO is steeds gestreefd naar een geïntegreerde benadering van (protestants) christelijk onderwijs. In de opleiding vertaalde zich dat naar aandacht voor het DCBO in meerdere vak- en vormingsgebieden, voor zover dat niet altijd al aan de orde was. Inhoudelijk zijn er grote verschillen die te maken hebben met de identiteit van de hogeschool als geheel, met de traditie van de hogeschool in de regio cq. gezindte die door de hogeschool bediend wordt en met de ontwikkelde pedagogische, theologische en onderwijskundige richting op de hogeschool.

Het gekozen proces nodigt uit om vanuit de visie en missie te ver(ant)woorden hoe aan het DCBO wordt vormgegeven. Is dan daarmee elke manier waarop dat wordt ingevuld goed, is een vaak gestelde vraag. Het antwoord is meestal dat niet alles goed kan zijn, maar dat het tegelijk niet gemakkelijk is om nader te bepalen wat dan wel de exacte criteria zouden moeten zijn. Uiteindelijk gaat het om de visie op de invulling van de pedagogisch-levensbeschouwelijke opdracht, op de pedagogische, levensbeschouwelijke en didactische uitgangspunten en op de visie op de christelijke traditie zelf. En natuurlijk om de vraag welke plaats deze dan moet hebben in het basisonderwijs. Daarbij zijn de studenten op de hogescholen zelf in een vormingsproces om hun eigen positie in de samenleving te bepalen, te verwoorden en te verantwoorden mede in relatie tot het christelijk perspectief.

Inhoudelijk is het DCBO sterk verbonden met de opleiding: het DCBO heeft al naar gelang de opleiding een bepaalde inhoud. Voor het werkveld is als eerste meestal de opleiding bepalend en in tweede instantie de specifieke extra kwalificaties. Het DCBO heeft meerwaarde voor de student omdat een appel wordt gedaan op specifieke leeruitkomsten en omdat het een bijdrage levert aan het vormend karakter van de opleiding. Het DCBO heeft ook meerwaarde voor de ontvangende school. Het DCBO zegt op zichzelf nog niet hoe een aankomend leerkracht zich persoonlijk verhoudt tot de (protestants) christelijke traditie en tot de uitgangspunten van een specifieke school. Bij het aanstellen van leerkrachten is het zaak daar apart aandacht aan te besteden. Het DCBO staat wel voor reflectie op die vragen, voor vaardigheden om de eigen keuzes te motiveren en vooral om deze te kunnen vertalen in pedagogisch en vakdidactisch verantwoord handelen.

2. Kwaliteitsborging

2.1 Aard van de kwaliteitsborging

Het proces van kwaliteitsborging gaat uit van drie fasen. Allereerst gaat het stelsel ervan uit dát een opleiding voldoet, omdat deze zich heeft geconformeerd aan het vastgestelde kader. Vervolgens vindt in fase twee op afgesproken momenten een *peerreview* plaats en stelt de opleiding naar aanleiding van de uitgevoerde *peerreview* en op basis van de vooraf vastgelegde afspraken, zelf het gespreksverslag op. De *peers* die het gesprek hebben gevoerd vullen dit zo nodig aan, waarna het verslag in gezamenlijkheid wordt vastgesteld. In de derde fase legt de stuurgroep DCBO dit verslag naast het in deel 1 beschreven kader. Zij geeft, op basis van de uitgevoerde vergelijking, formeel de toestemming om (opnieuw) het DCBO te kunnen uitgeven of stellen een hersteltraject voor, uit te voeren door de bezochte pabo.
In de gekozen werkwijze staat dus een waarderende aanpak centraal. Dit houdt in dat het accreditatie-stelsel met een visitatiecommissie is vervangen door een vorm van dialoog die het karakter heeft van een *peerreview*. In de vorm van een professionele dialoog wordt het gesprek gevoerd over datgene wat de ontvangende opleiding presenteert. Het netwerk van pabo's die het DCBO uitgeven krijgt daardoor meer het karakter van een leergemeenschap waar kennis wordt gedeeld en het goede gesprek wordt gevoerd over de inhoud van het DCBO. Iedere instelling is één keer in de zes jaar aan de beurt om de andere pabo's te ontvangen en te tonen wat zij doet in het kader van het DCBO. Naast de DCBO-uitgevende pabo's in dit lerende netwerk worden voor de presentatie en het gesprek ook leerkrachten en andere betrokkenen uit het afnemende werkveld en (vierdejaars) studenten van de betreffende pabo uitgenodigd.

Uitgangspunten

1. De uitwerking, vormgeving en uitvoering van het curriculum, waarin het DCBO duidelijk herkenbaar is en gerealiseerd wordt volgens de DCBO-leeruitkomsten, behoren tot de verantwoordelijkheid van de lerarenopleiding.
2. De DCBO-leeruitkomsten zijn zodanig geformuleerd, dat de opleiding voldoende mogelijkheden heeft voor eigen inhoudelijke keuzen: een eigen opleidingsconcept wordt gestimuleerd.
3. De DCBO-leeruitkomsten sluiten naar inhoud, opzet en werking zo goed mogelijk aan bij de verschillende documenten over het beroep van leerkracht die landelijk zijn vastgesteld.
4. De DCBO-leeruitkomsten zijn duidelijk zichtbaar en onderscheidend binnen de context van het totale opleidingsprogramma, ook in de beroepsuitoefening in de praktijk.

De visiterende *peers* dienen aan de hand van de presentatie van de ontvangende instelling een duidelijk beeld te kunnen krijgen van de wijze waarop de opleiding invulling geeft en wil geven aan het DCBO. Belangrijk is dat de opleiding aangeeft hoe het DCBO wordt vormgegeven en wat daarin gezien wordt als succesvol en wat ervaren wordt als lastig. De visiterende *peers* gaan hierover in gesprek met de presenterende instelling aan de hand van de gespreksleidraad voor de professionele dialoog (zie bijlage 3 'Leidende vragen professionele dialoog'). Van belang is dat de opleiding zich uitgenodigd voelt om zich ontwikkelingsgericht te presenteren.

2.2 Voorbereiding van de professionele dialoog

De opleiding houdt op een laagdrempelige wijze regelmatig (minimaal een keer per jaar) peilingen bij haar twee belangrijkste groepen afnemers, namelijk werkveldpartners en studenten. De vragen die daarin centraal staan zijn: wat merken de werkveldpartners van de identitaire kant van startende leerkrachten met het DCBO en hoe ervaren studenten dat in hun opleiding? De opleiding kan de resultaten zowel inzetten voor de curriculumontwikkeling als ten behoeve van het creëren van het representatieve beeld dat nodig is om het goede gesprek met de collega-opleidingen te kunnen voeren.

Verder bereidt de ontvangende pabo een presentatie voor waarin aan de hand van voorbeelden wordt toegelicht op welke wijze de leeruitkomsten van het DCBO in de opleiding naar voren komen en hoe zij dit zelf waarderen. Thema's kunnen variëren van breed (bijvoorbeeld: hoe ga je om met diversiteit?) tot meer specifiek (bijvoorbeeld: wat mogen we verwachten ten aanzien het uitvoeren van christelijke praktijken met studenten die daarin weinig ervaring en achtergrond hebben?).

De ontvangende pabo krijgt de ruimte zelf te vertellen hoe de DCBO-leeruitkomsten worden uitwerkt in het curriculum. De pabo bepaalt zelf de vorm. Het mag een zelfevaluatie zijn, maar dat hoeft niet. Het mag bijvoorbeeld ook een film zijn of een lessenserie. Dat hoeft niet van tevoren te worden vastgelegd, maar is aan de opleiding zelf. De ontvangende pabo kan ook een leer/ontwikkelvraag centraal stellen in de presentatie.

2.3 Uitvoering van de professionele dialoog

Voor het organiseren van het goede gesprek zijn drie kernwaarden belangrijk, namelijk compact, creatief en compleet. Het is belangrijk dat het goede gesprek gefundeerd gevoerd kan worden, maar die fundering kan vormvrij zijn. Voorwaarde is dat voor diegenen met wie het gesprek wordt gevoerd duidelijk is waar de focus op ligt. Tijdens het gesprek geven de bezoekers feedback op dat wat gepresenteerd is. Allereerst waarderend voor datgene wat is gepresenteerd. Ook betrekken zij in hun gesprek en feedback de elementen uit de leeruitkomsten en geven mede op basis daarvan vragen en ontwikkelpunten mee aan de presenterende pabo.
Voor het voeren van het goede gesprek kan gebruik worden gemaakt van bijlage 3 'Leidende vragen professionele dialoog'.

2.4. Vervolg van de professionele dialoog

Tijdens het bezoek worden bevindingen en ontwikkelpunten meegegeven aan de ontvangende pabo. Deze pabo schrijft na het bezoek een reflectieverslag waarin visie, verkregen feedback en voorgenomen vervolgstappen worden beschreven. Hiervoor kan de instelling gebruik maken van bijlage 4 'Reflectiemodel professionele dialoog DCBO'. Dit verslag wordt gedeeld met de *peers* die het gesprek hebben gevoerd. De *peers* vullen dit zo nodig aan, waarna het verslag in gezamenlijkheid wordt vastgesteld. Dit verslag wordt vervolgens voorgelegd aan de stuurgroep DCBO die het verslag legt naast het beschreven kader (deel 1 van dit document). De stuurgroep geeft, op basis van de uitgevoerde vergelijking, formeel toestemming het diploma weer uit te reiken of ze stelt een hersteltraject voor, uit te voeren door de bezochte pabo. Als een nieuwe toestemming wordt afgegeven kan de pabo wederom voor zes jaar het DCBO uitgeven aan studenten. Hierna wordt het verslag gedeeld met het netwerk van DCBO-uitgevende pabo's. Als een hersteltraject wordt voorgesteld verantwoordt de stuurgroep DCBO dit met een verslag richting het netwerk. De stuurgroep bestaat uit docenten godsdienst/levensbeschouwing en managers van de DCBO-uitgevende pabo's, onafhankelijke experts uit het werkveld en een vertegenwoordiger van Verus.

2.5 Stapsgewijs overzicht proces

1. Door het participeren in het traject professionele dialoog DCBO verklaart de opleiding zich te conformeren aan de inhoud van het DCBO-kader 'Een koffer vol!'
2. De ontvangende opleiding presenteert de wijze waarop de leeruitkomsten voor het DCBO worden geborgd en getoetst.
3. De bezoekende collega's van de twee andere opleidingen benoemen de zaken die hen als positief opvallen en ze stellen vragen ter verheldering van bovengenoemde.
4. Op grond van de presentatie geeft de bezoekende groep feedback:
   - daar waar de borging en toetsing van de leeruitkomsten helder en onderscheidend is;
   - daar waar knelpunten worden ervaren.
5. De ontvangende opleiding schrijft een reflectieverslag op grond van de feedback met daarin voornemens tot aanvullingen en verbeteringen in de toekomst.

6. Dit verslag wordt gedeeld met de *peers*. De *peers* die het gesprek hebben gevoerd, vullen dit zo nodig aan, waarna het verslag in gezamenlijkheid wordt vastgesteld.
7. De ontvangende pabo stuurt het reflectieverslag naar de stuurgroep DCBO.
   De stuurgroep geeft op grond van het reflectieverslag:
   - toestemming om het DCBO uit te geven op de betreffende opleiding;
   - uitgestelde toestemming en een restrictie geen DCBO uit te reiken tot een volgend moment van heroverweging op de betreffende opleiding;
   - geen toestemming om het DCBO uit te reiken op de betreffende opleiding.

   Indien uitgestelde of geen toestemming wordt verleend, dient de stuurgroep dit te verantwoorden met een toelichting richting het netwerk DCBO-uitgevende pabo's.
8. Het verslag wordt gedeeld met het netwerk van DCBO-uitgevende pabo's.

2.6 Programma van de intercollegiale consultatie

08.30 – 09.00 uur	Ontvangst / rondleiding door het gebouw of bezichtiging materialen (ter invulling door de ontvangende instelling)
09.00 – 10.00 uur	De opleiding presenteert zichzelf in een live presentatie rond de thema's verbinden, vertellen en vieren. Daarin komen de volgende rollen naar voren en de leeruitkomsten die daarbij genoemd worden: 1. De leerkracht als model 2. De leerkracht als coach 3. De leerkracht als expert 4. De leerkracht als ontwerper In de presentatie zijn de verschillende leeruitkomsten zichtbaar. De opleiding maakt duidelijk hoe een en ander geborgd is en getoetst wordt. De *peergroup* kan tijdens de presentatie gebruik maken van bijlage 2 'Screeningsformat leeruitkomsten'.
10.00 – 10.15 uur	Pauze
10.15 – 12.00 uur	Gesprek tussen *peergroup* en opleidingsmanager, collega's, studenten en werkveld-representanten van de ontvangende pabo. Tijdens het gesprek geven de bezoekers feedback op de presentatie. Allereerst waarderend voor wat is gepresenteerd. Ook betrekken zij in hun gesprek en feedback de elementen uit de leeruitkomsten. Op grond van de presentatie geeft de bezoekende groep feedback: • waar de borging en toetsing van de leeruitkomsten helder en onderscheidend is; • waar knelpunten worden ervaren. Voor gesprek en feedback kan de *peergroup* gebruik maken van bijlage 2 'Screeningsformat leeruitkomsten' en bijlage 3 'Leidende vragen professionele dialoog'.
12.00 – 13.00 uur	Afsluitend gezamenlijke lunch

Samenstelling van de ontvangende instelling
Het comité van de ontvangende pabo bestaat uit de volgende leden: de betreffende vakgroep van de ontvangende instelling, de door hen uitgenodigde collega's van andere vakgroepen, minimaal twee studenten en minimaal twee werkveldrepresentanten.

Samenstelling van de bezoekende groep
Deze groep bestaat uit vertegenwoordigers van twee andere DCBO-uitgevende pabo's. Van iedere pabo één vakdocent godsdienst/ levensbeschouwing en één collega naar keuze. Samen dus vier personen.

2.7 Verantwoording van de stuurgroep aan de pabo's en de opdrachtgever

De stuurgroep rapporteert periodiek aan de deelnemende opleidingen waar het eigenaarschap is belegd en aan de opdrachtgever Verus. De stuurgroep legt daarin verantwoording af over haar activiteiten en werkwijze in overeenstemming met het afgesproken en vastgestelde proces. De procedure hiervoor wordt gedurende de voorgestelde pilotfase uitgewerkt en vastgesteld.

2.8 Tot slot

Het streven is om in het voorjaar van 2022 tijdens een DCBO-conferentie deze nieuwe inhoud en werkwijze te delen en te bespreken met het netwerk. Het doel is dat alle DCBO-uitgevende pabo's zich na de startconferentie committeren aan de in dit document beschreven kaders en werkwijze.

Na een pilot in het najaar van 2022 start vanaf begin 2023 de nieuwe werkwijze die doorloopt tot 2029. In 2029 worden op initiatief van de stuurgroep inhoud en werkwijze geëvalueerd met de DCBO-uitgevende pabo's. Desgewenst worden er op basis daarvan bijstellingen gedaan voor een nieuwe periode van zes jaar.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Verloop proces

- In juni stelt de stuurgroep DCBO de planning vast voor het daaropvolgende kalenderjaar in overleg met de pabo's. Dit betreft een overzicht met ontvangende en bezoekende pabo's.
- Secretaris stuurgroep DCBO maakt afspraken met de ontvangende instelling over datum bezoek.
- Secretaris stuurgroep DCBO maakt afspraken met bezoekende pabo's over de te vormen groep en levert hun de digitale formats aan (zie de vier bijlagen).
- Aanwijzing contactpersoon door de ontvangende instelling.
- Binnen één maand na het bezoek wordt het reflectieverslag door de ontvangende instelling gedeeld met stuurgroep DCBO en bezoekende pabo's.
- Binnen twee maanden na het bezoek verstrekt de stuurgroep DCBO opnieuw de bevoegdheid tot uitgeven van het diploma, of stelt een hersteltraject voor.

Bijlage 2: Screeningsformat leeruitkomsten

Dit format kan door de bezoekende collega's ingevuld worden tijdens de presentatie en bij het geven van feedback. Het format kan digitaal worden opgevraagd bij het secretariaat van de stuurgroep DCBO.

De leerkracht als model

Het is belangrijk dat de opleiding aandacht heeft voor de persoonlijke ontwikkeling van de leerkracht. Volgens Alkema (2015) is identificatie een belangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van een eigen identiteit van kinderen. Leerlingen moeten zich kunnen spiegelen aan en identificeren met de leerkracht. Daardoor kunnen ze een eigen identiteit ontwikkelen. In het gedrag en het handelen van de leerkracht worden de eigen waarden, uitgangspunten, intenties en passies zichtbaar. De leerkracht is in staat authentiek te communiceren en vanuit persoonlijke waarden weloverwogen keuzes te maken (Alkema 2015). Deze waarden klinken mee in alles wat de leerkracht zegt en doet.

1. De opleiding werkt aan de bekwaamheid van de leerkracht om zijn eigen geloof / levensbeschouwing te verwoorden en te kunnen verantwoorden hoe deze zich verhoudt tot de christelijke traditie zoals die vormgegeven wordt op een concrete basisschool.
2. De opleiding werkt aan de bekwaamheid om de dialoog aan te gaan (godsdienstige volwassenheid als persoonlijke toe-eigening van een levensovertuiging).

Opmerkingen / vragen

De leerkracht als coach

Coachen in het onderwijs heeft te maken met het richten van de aandacht op het leren van de leerling. Als coach ben je gericht op het vinden van eigen oplossingen door het kind. Hiervoor zijn technische vaardigheden nodig, maar volgens Alkema (2015) gaat het ook om betrokkenheid, vriendschap en openheid. Wanneer een leraar een leerling coacht, staat de ontmoeting centraal (Alkema 2015, p.319). Daarvoor is een ontmoetingsruimte nodig die in principe een afspiegeling is van de samenleving en de daarin aanwezige pluraliteit. In deze ruimte kan de dialoog worden aangegaan en kan de leerkracht oefenen in het leren vragen stellen en antwoorden. Daarnaast kan de leerkracht werken aan het verwoorden en verantwoorden van zijn eigen positie in onze pluriforme samenleving.

1. De opleiding realiseert een ontmoetingsruimte waar leerkrachten elkaar kunnen ontmoeten, vragen leren stellen en leren de dialoog met elkaar aan te gaan. Het doel van deze ontmoetingspraktijk is dat leerkrachten leren kijken vanuit een positie die niet van henzelf is. Het is een leren kijken vanuit een verhaal dat heel anders dan het eigen verhaal. Het kunnen antwoorden op de vraag van de ander en het andere, vraagt openheid ten aanzien van nieuwe en andere manieren van mens-zijn.
2. De opleiding zorgt er ook voor dat er ruimte is voor het leren verwoorden en verantwoorden van de eigen in ontwikkeling zijnde levensbeschouwing in relatie tot de christelijke traditie.

Opmerkingen / vragen

De leerkracht als expert

Om leerlingen goed te begeleiden in een vakgebied is het van belang dat de leerkracht beschikt over kennis, leerpsychologie en didactiek van een vakgebied (Alkema 2015). Als expert is de leerkracht dus deskundig en beschikt over (uitgebreide) kennis van, inzicht in en vaardigheden van het vak- of vormingsgebied levensbeschouwelijke en godsdienstige vorming. Om leerlingen goed te kunnen begeleiden in het leer- vormingsproces heeft d leerkracht daarom inzicht in en overzicht van de basisstructuur van het vakgebied nodig. Ook is het belangrijk dat de leerkracht kernbegrippen en centrale thema's kent, kennis heeft van geloofsuitingen en weet welke onderwijsmethodes er zijn en welke visie en doelstellingen zij nastreven. Als expert dient de leerkracht in staat te zijn tot hermeneutische communicatie.

Dit houdt in dat de leerkracht bewust verbanden legt tussen teksten en de belevingswereld van kinderen. De leerkracht zal proberen recht te doen aan het karakter van de brontekst. Dat kan een levensverhaal, een spiegelverhaal of een heilige tekst zijn. Respect voor de bron en de schrijver van deze bron is een eerste vereiste. Dat vraagt om een luisterhouding en een onderzoekende houding om op een goede wijze de boodschap te ontvangen.

Tegelijk zal de leerkracht in staat moeten zijn de (oude) tekst te verbinden met de wereld van nu. Daarbij let de leerkracht op een veranderde context van de tekst en zal zich bewust moeten zijn welk effect de boodschap kan hebben bij de hoorders (in dit geval de leerlingen op school). De hoorders zijn vrijwel altijd vanuit diverse achtergronden bij elkaar gekomen en ieder heeft zijn eigen belevingswereld. De leerkracht zal proberen een hoorder onder de hoorders te zijn.

De leerkracht zal beseffen dat een brontekst altijd een uitwerking heeft op de hoorders. Als de brontekst (hardop) gelezen wordt of levendig verteld wordt, dan gaat deze tekst als een spiegel werken voor de hoorders en kan zeer diverse reacties oproepen bij de hoorders. De leerkracht dient ruimte te geven aan dit proces. Het is zeer vormend in het onderwijs om binnen een groep ruimte te geven en respect te tonen voor opvattingen en meningen, die soms haaks op elkaar kunnen staan.

De leerkracht zal binnen het christelijk onderwijs altijd (ook) de Bijbel als bron naar voren brengen en is in staat ook over deze teksten op bovenstaande wijze het gesprek aan te gaan.

1. De opleiding reikt didactische modellen aan en oefent, samen met de leerkracht, om Bijbelverhalen op een eigentijdse manier te laten spreken en verwerken (toe-eigenen) passend bij de leeftijdsgroep.
2. De opleiding schenkt aandacht aan verschillende geloofsuitingen zoals gebed, zang, en christelijke vieringen.
3. De opleiding geeft zicht op actuele onderwerpen op het gebied van levensbeschouwing en onderwijs en leert deze te vertalen naar de praktijk van het onderwijs.
4. De opleiding geeft zicht op de levensbeschouwelijke- en religieuze ontwikkeling van leerlingen op de basisschool.

Opmerkingen / vragen

De leerkracht als ontwerper

Volgens Alkema (2015) is het voor een leerkracht van belang om uitdagende leeromgevingen te ontwerpen waarin leerlingen veel kunnen ontdekken. Om leerlingen iets aan te reiken en te laten toe-eigenen, is het belangrijk dat de leerkracht een rijke ontmoetingsruimte kan realiseren. Een omgeving waar iets aangereikt wordt wat radicaal anders is, waardoor leerlingen uitgedaagd worden om zelf op onderzoek uit te gaan. Een omgeving waarin leerlingen ruimte krijgen om zichzelf de inhoud toe te eigenen en verwerken. Een omgeving waarin een eigentijdse, betekenisvolle koffer met verhalen, kernwoorden, thema's en (voor) beelden kan worden gerealiseerd.

In deze rijke ontmoetingsruimte vinden ook gesprekken met de leerkracht en medeleerlingen plaats. Leerlingen kunnen de eigen visie en mening toetsen aan anderen en eventueel bijstellen. In deze ontmoetingsruimte zal plaats moeten zijn voor andere meningen en tijd wordt gemaakt voor het stellen van vragen en dialogiseren.

Het ontwerpen van onderwijsactiviteiten wordt gevoed door de kennis en vaardigheden die de student aangereikt krijgt op de opleiding (zie voorgaande rollen). Als ontwerper is het van belang dat de eigen visie wordt vertaald in het ontwerpen van onderwijsactiviteiten. Ook is het van belang dat de leerkracht in staat is rekening te houden met of aan te sluiten bij de visie van de basisschool.

1. De opleiding presenteert 'good practices' en leert de leerkracht reflecteren op diens onderwijspraktijk.
2. De opleiding maakt ruimte om de uitgevoerde onderwijsactiviteiten te bespreken en erop te reflecteren
3. De opleiding helpt de student om de visie op (levensbeschouwelijke) ontwikkeling van kinderen betekenisvol te verbinden aan de te ontwerpen onderwijsactiviteiten.

Opmerkingen / vragen

Bijlage 3: Leidende vragen professionele dialoog

- Worden de verhalen gedeeld door de verschillende groepen (werkveld, studenten, collega's, management) en is dit een consistent verhaal?
- Wordt het DCBO 'gedragen' door iedereen?
- Is het helder of en hoe de leeruitkomsten worden gerealiseerd?
- Is de doorwerking in de praktijk zichtbaar?
- Is het helder welke doorwerking gewenst en haalbaar is?
- Wordt verteld of beschreven hoe en waarop de opleiding stuurt?

Bijlage 4: Reflectiemodel professionele dialoog DCBO

Dit format kan door de collega's van de bezochte opleiding ingevuld worden tijdens of na het bezoek. Het format kan digitaal worden opgevraagd bij het secretariaat van de stuurgroep DCBO.

Naam opleiding:
Bezoekende pabo's:

Beroepsrol	Indicatoren
De leerkracht als model Het is belangrijk dat de opleiding aandacht heeft voor de persoonlijke ontwikkeling van de leerkracht. Volgens Alkema (2015) is identificatie een belangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van een eigen identiteit van kinderen. Leerlingen moeten zich kunnen spiegelen aan en identificeren met de leerkracht. Daardoor kunnen ze een eigen identiteit ontwikkelen. In het gedrag en het handelen van de leerkracht worden de eigen waarden, uitgangspunten, intenties en passies zichtbaar. De leerkracht is in staat authentiek te communiceren en vanuit persoonlijke waarden weloverwogen keuzes te maken (Alkema 2015). Deze waarden klinken mee in alles wat de leerkracht zegt en doet.	1. De opleiding werkt aan de bekwaamheid van de leerkracht om zijn eigen geloof / levensbeschouwing te verwoorden en te kunnen verantwoorden hoe deze zich verhoudt tot de christelijke traditie zoals die vormgegeven wordt op een concrete basisschool. 2. De opleiding werkt aan de bekwaamheid om de dialoog aan te gaan (godsdienstige volwassenheid als persoonlijke toe-eigening van een levensovertuiging). Curriculum bevat (toetsbare) leeruitkomsten die zijn afgeleid zijn van de indicatoren.
Sterke punten	**Verbeterpunten**

Beroepsrol	Indicatoren
De leerkracht als coach Coachen in het onderwijs heeft te maken met het richten van de aandacht op het leren van de leerling. Als coach ben je gericht op het vinden van eigen oplossingen door het kind. Hiervoor zijn technische vaardigheden nodig, maar volgens Alkema (2015) gaat het ook om betrokkenheid, vriendschap en openheid. Wanneer een leraar een leerling coacht, staat de ontmoeting centraal (Alkema 2015, p.319). Daarvoor is een ontmoetingsruimte nodig die in principe een afspiegeling is van de samenleving en de daarin aanwezige pluraliteit. In deze ruimte kan de dialoog worden aangegaan en kan de leerkracht oefenen in het leren vragen stellen en antwoorden. Daarnaast kan de leerkracht werken aan het verwoorden en verantwoorden van zijn eigen positie in onze pluriforme samenleving.	1. De opleiding realiseert een ontmoetingsruimte waar leerkrachten elkaar kunnen ontmoeten, vragen leren stellen en leren de dialoog met elkaar aan te gaan. Het doel van deze ontmoetingspraktijk is dat leerkrachten leren kijken vanuit een positie die niet van henzelf is. Het is een leren kijken vanuit een verhaal dat heel anders dan het eigen verhaal. Het kunnen antwoorden op de vraag van de ander en het andere, vraagt openheid ten aanzien van nieuwe en andere manieren van mens-zijn. 2. De opleiding zorgt er ook voor dat er ruimte is voor het leren verwoorden en verantwoorden van de eigen in ontwikkeling zijnde levensbeschouwing in relatie tot de christelijke traditie. Curriculum bevat (toetsbare) leeruitkomsten die zijn afgeleid zijn van de indicatoren.
Sterke punten	**Verbeterpunten**

Beroepsrol	Indicatoren
De leerkracht als expert Om leerlingen goed te begeleiden in een vakgebied is het van belang dat de leerkracht beschikt over kennis, leerpsychologie en didactiek van een vakgebied (Alkema 2015). Als expert is de leerkracht dus deskundig en beschikt over (uitgebreide) kennis van, inzicht in en vaardigheden van het vak- of vormingsgebied levensbeschouwelijke en godsdienstige vorming. Om leerlingen goed te kunnen begeleiden in het leer- vormingsproces heeft de leerkracht daarom inzicht in en overzicht van de basisstructuur van het vakgebied nodig. Ook is het belangrijk dat de leerkracht kernbegrippen en centrale thema's kent, kennis heeft van geloofsuitingen en weet welke onderwijsmethodes er zijn en welke visie en doelstellingen zij nastreven. Als expert dient de leerkracht in staat te zijn tot hermeneutische communicatie. Dit houdt in dat de leerkracht bewust verbanden legt tussen teksten en de belevingswereld van kinderen. De leerkracht zal proberen recht te doen aan het karakter van de brontekst. Dat kan een levensverhaal, een spiegelverhaal of een heilige tekst zijn. Respect voor de bron en de schrijver van deze bron is een eerste vereiste. Dat vraagt om een luisterhouding en een onderzoekende houding om op een goede wijze de boodschap te ontvangen. Tegelijk zal de leerkracht in staat moeten zijn de (oude) tekst te verbinden met de wereld van nu. Daarbij let de leerkracht op een veranderde context van de tekst en zal zich bewust moeten zijn welk effect de boodschap kan hebben bij de hoorders (in dit geval de leerlingen op school). De hoorders zijn vrijwel altijd vanuit diverse achtergronden bij elkaar gekomen en ieder heeft zijn eigen belevingswereld. De leerkracht zal proberen een hoorder onder de hoorders te zijn. De leerkracht zal beseffen dat een brontekst altijd een uitwerking heeft op de hoorders. Als de brontekst (hardop) gelezen wordt of levendig verteld wordt, dan gaat deze tekst als een spiegel werken voor de hoorders en kan zeer diverse reacties oproepen bij de hoorders. De leerkracht dient ruimte te geven aan dit proces. Het is zeer vormend in het onderwijs om binnen een groep ruimte te geven en respect te tonen voor opvattingen en meningen, die soms haaks op elkaar kunnen staan. De leerkracht zal binnen het christelijk onderwijs altijd (ook) de Bijbel als bron naar voren brengen en is in staat ook over deze teksten op bovenstaande wijze het gesprek aan te gaan.	1. De opleiding reikt didactische modellen aan en oefent, samen met de leerkracht, om Bijbelverhalen op een eigentijdse manier te laten spreken en verwerken (toe-eigenen) passend bij de leeftijdsgroep. 2. De opleiding schenkt aandacht aan verschillende geloofsuitingen zoals gebed, zang, en christelijke vieringen. 3. De opleiding geeft zicht op actuele onderwerpen op het gebied van levensbeschouwing en onderwijs en leert deze te vertalen naar de praktijk van het onderwijs. 4. De opleiding geeft zicht op de levensbeschouwelijke- en religieuze ontwikkeling van leerlingen op de basisschool. Curriculum bevat (toetsbare) leeruitkomsten die zijn afgeleid zijn van de indicatoren.
Sterke punten	**Verbeterpunten**

Beroepsrol	Indicatoren
De leerkracht als ontwerper Volgens Alkema (2015) is het voor een leerkracht van belang om uitdagende leeromgevingen te ontwerpen waarin leerlingen veel kunnen ontdekken. Om leerlingen iets aan te reiken en te laten toe-eigenen, is het belangrijk dat de leerkracht een rijke ontmoetingsruimte kan realiseren. Een omgeving waar iets aangereikt wordt wat radicaal anders is, waardoor leerlingen uitgedaagd worden om zelf op onderzoek uit te gaan. Een omgeving waarin leerlingen ruimte krijgen om zichzelf de inhoud toe te eigenen en verwerken. Een omgeving waarin een eigentijdse, betekenisvolle koffer met verhalen, kernwoorden, thema's en (voor) beelden kan worden gerealiseerd. In deze rijke ontmoetingsruimte vinden ook gesprekken met de leerkracht en medeleerlingen plaats. Leerlingen kunnen de eigen visie en mening toetsen aan anderen en eventueel bijstellen. In deze ontmoetingsruimte zal plaats moeten zijn voor andere meningen en moet tijd worden gemaakt voor het stellen van vragen en dialogiseren. Het ontwerpen van onderwijsactiviteiten wordt gevoed door de kennis en vaardigheden die de student aangereikt krijgt op de opleiding (zie voorgaande rollen). Als ontwerper is het van belang dat de eigen visie wordt vertaald in het ontwerpen van onderwijsactiviteiten. Ook is het van belang dat de leerkracht in staat is rekening te houden met of aan te sluiten bij de visie van de basisschool.	1. De opleiding presenteert '*good practices*' en leert de leerkracht reflecteren op diens onderwijspraktijk. 2. De opleiding maakt ruimte om de uitgevoerde onderwijsactiviteiten te bespreken en erop te reflecteren. 3. De opleiding helpt de student om de visie op (levensbeschouwelijke) ontwikkeling van kinderen betekenisvol te verbinden aan de te ontwerpen onderwijsactiviteiten. Curriculum bevat (toetsbare) leeruitkomsten die zijn afgeleid zijn van de indicatoren.
Sterke punten	**Verbeterpunten**

Voornemens

Beroepsrollen	Beargumenteerde verbetervoorstellen (geprioriteerd).
De leerkracht als model	
De leerkracht als coach	
De leerkracht als expert	
De leerkracht als ontwerper	

Vastgesteld d.d. ……

Naam opleiding: ….....

Gebruikte bronnen

Alkema, E. (2015). *Meer dan onderwijs.* Assen, Nederland: Koninklijke Van Gorcum

Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs.* Culemborg, Nederland: Phronese.

Biesta, G. (2016). *Het leren voorbij. Democratisch onderwijs voor een menselijke toekomst.* Culemborg, Nederland: Phronese.

Biesta, G. (2021). *Burgerschapsvorming: Pedagogische en levensbeschouwelijke eigenheid op het democratisch speelveld.* Woerden, Nederland: Verus.

Boersema, P., Hansum, J., Siebesma, P., Poll, Van de E., (2009). *Christenen verkennen andere godsdiensten in West-Europa.* Zoetermeer, Nederland: Boekencentrum.

Duyndam, J., & Poorthuis, M. (2005). *Levinas*. Rotterdam, Nederland: Lemniscaat.

Levinas, E. (2018). *Totaliteit en oneindigheid.* Amsterdam, Nederland: Boom.